IJTIMOIY TENGLIK VA INSON QADRINI TA’MINLASHNING ZAMONAVIY MEXANIZMLARI

Kulmatov Primkul Melikuziyevich
Falsafa fanlari nomzodi, Jizzax politexnika instituti dotseni
https://doi.org/10.5281/zenodo.22930393

Annotatsiya. Mazkur maqolada zamonaviy jamiyatda ijtimoiy tenglik va inson qadrini ta’minlashning tashkiliy, huquqiy, ijtimoiy-iqtisodiy va institutsional mexanizmlari tahlil qilinadi. Ijtimoiy tenglik nafaqat fuqarolarning qonun oldida tengligini, balki ularning ta’lim, sog‘liqni saqlash, bandlik, ijtimoiy himoya va davlat xizmatlaridan foydalanish imkoniyatlarining adolatli taqsimlanishini ham nazarda tutadi. Tadqiqotda inson qadrini ta’minlashning zamonaviy mexanizmlari sifatida manzilli ijtimoiy himoya, raqamlashtirish, individual yondashuv, inklyuziv muhitni shakllantirish, fuqarolar murojaatlari bilan ishlash, davlat xizmatlarining ochiqligi va jamoatchilik ishtiroki kabi yo‘nalishlar ko‘rib chiqiladi. O‘zbekistonda “O‘zbekiston — 2030” strategiyasi hamda aholini ijtimoiy himoya qilishga qaratilgan institutsional mexanizmlar misolida ushbu yondashuvlarning amaliy ahamiyati ochib beriladi. Tadqiqot natijalari ijtimoiy tenglikni ta’minlashda universal kafolatlar bilan bir qatorda ehtiyojga asoslangan va individual yondashuvlarni uyg‘unlashtirish zarurligini ko‘rsatadi.
Kalit so‘zlar: ijtimoiy tenglik, inson qadri, ijtimoiy adolat, ijtimoiy himoya, inson huquqlari, davlat xizmatlari, inklyuzivlik, raqamlashtirish, fuqarolik jamiyati, ijtimoiy siyosat.

Abstract. This article analyzes the organizational, legal, socio-economic, and institutional mechanisms for ensuring social equality and human dignity in modern society. Social equality entails not only the equality of citizens before the law but also the equitable distribution of opportunities to access education, healthcare, employment, social protection, and public services. The study examines modern mechanisms for upholding human dignity, such as targeted social protection, digitalization, individualized approaches, the creation of an inclusive environment, the handling of citizen appeals, the transparency of public services, and public participation. The practical significance of these approaches is illustrated through the examples of the "Uzbekistan – 2030" Strategy and the institutional mechanisms for social protection in Uzbekistan. The research findings demonstrate the necessity of harmonizing need-based and individualized approaches with universal guarantees to ensure social equality.
Keywords: social equality, human dignity, social justice, social protection, human rights, public services, inclusivity, digitalization, civil society, social policy.

Аннотация. В статье анализируются организационные, правовые, социально-экономические и институциональные механизмы обеспечения социального равенства и человеческого достоинства в современном обществе. Социальное равенство предполагает не только равенство граждан перед законом, но и справедливое распределение возможностей доступа к образованию, здравоохранению, занятости, социальной защите и государственным услугам. В исследовании рассматриваются современные механизмы обеспечения человеческого достоинства, такие как адресная социальная защита, цифровизация, индивидуальный подход, создание инклюзивной среды, работа с обращениями граждан, прозрачность государственных услуг и участие общественности. Практическая значимость данных подходов иллюстрируется на примере стратегии «Узбекистан – 2030» и институциональных механизмов социальной защиты в Узбекистане. Результаты исследования демонстрируют необходимость

сочетания подходов, основанных на оценке потребностей и индивидуализации, с универсальными гарантиями для обеспечения социального равенства.

Ключевые слова: социальное равенство, человеческое достоинство, социальная справедливость, социальная защита, права человека, государственные услуги, инклюзивность, цифровизация, гражданское общество, социальная политика.

Kirish. Ijtimoiy tenglik va inson qadrini ta’minlash zamonaviy davlat va jamiyat taraqqiyotining muhim mezonlaridan biridir. Jamiyatda iqtisodiy va ijtimoiy imkoniyatlarning nisbatan adolatli taqsimlanishi, aholining asosiy xizmatlardan foydalanish imkoniyatiga ega bo‘lishi hamda inson huquq va erkinliklarining amalda kafolatlanishi ijtimoiy barqarorlikni ta’minlashning muhim shartlari hisoblanadi. Ijtimoiy tenglik tushunchasi barcha insonlarning mutlaq bir xil sharoitda bo‘lishini anglatmaydi. Aksincha, tenglik har bir insonning o‘z salohiyatini ro‘yobga chiqarishi uchun zarur imkoniyat va kafolatlarga ega bo‘lishini nazarda tutadi. Shu nuqtayi nazardan, turli ijtimoiy guruhlarning ehtiyojlari va imkoniyatlaridagi farqlarni hisobga olish zamonaviy ijtimoiy siyosatning muhim yo‘nalishiga aylanmoqda.

Inson qadri esa shaxsning ijtimoiy mavqeyi, moddiy holati, jinsi, yoshi, sog‘lig‘i yoki boshqa xususiyatlaridan qat’i nazar, uning huquq va manfaatlarini hurmat qilishni anglatadi. Shu sababli ijtimoiy siyosatning asosiy vazifalaridan biri insonni faqat ijtimoiy yordam oluvchi subyekt sifatida emas, balki o‘z hayotini mustaqil tashkil eta oladigan faol shaxs sifatida qo‘llab-quvvatlashdan iborat.

O‘zbekistonda ham inson manfaatlarini ta’minlash va aholining farovonligini oshirish davlat siyosatining muhim yo‘nalishlaridan biri sifatida belgilanmoqda. “O‘zbekiston — 2030” strategiyasida har bir fuqaroning o‘z salohiyatini rivojlantirishi uchun imkoniyat yaratish, aholining farovonligini oshirish, ta’lim, sog‘liqni saqlash va ijtimoiy himoya tizimlarini rivojlantirish hamda xalq xizmatidagi adolatli va zamonaviy davlatni shakllantirish kabi vazifalar belgilangan.

Shuningdek, ijtimoiy himoya tizimini takomillashtirish doirasida ehtiyojmand oilalarni aniqlash va ularga manzilli yordam ko‘rsatish, ijtimoiy xizmatlarni mahalla darajasida tashkil etish hamda yagona axborot tizimlaridan foydalanish kabi mexanizmlar rivojlantirilmoqda. Shundan kelib chiqib, mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi — ijtimoiy tenglik va inson qadrini ta’minlashning zamonaviy mexanizmlarini tizimli ravishda tahlil qilish hamda ularni takomillashtirishning ustuvor yo‘nalishlarini aniqlashdan iborat.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqotda ijtimoiy tenglik va inson qadrini ta’minlash mexanizmlarini o‘rganishda tizimli, institutsional, qiyosiy va tahliliy yondashuvlardan foydalanildi.

Tizimli yondashuv orqali ijtimoiy tenglik masalasi davlat boshqaruvi, ijtimoiy himoya, ta’lim, sog‘liqni saqlash, bandlik va davlat xizmatlari bilan o‘zaro bog‘liq holda o‘rganildi.

Institutsional yondashuv asosida inson qadrini ta’minlashda davlat organlari, mahalliy boshqaruv institutlari, ijtimoiy xizmat ko‘rsatuvchi tashkilotlar, fuqarolik jamiyati institutlari va mahallalarning o‘rni tahlil qilindi.

Tadqiqotda quyidagi metodlardan foydalanildi:

- tahlil metodi — ijtimoiy tenglik va inson qadrini ta’minlashning asosiy tarkibiy qismlarini aniqlash;
- sintez metodi — turli ijtimoiy mexanizmlarni yagona tizim sifatida umumlashtirish;
- qiyosiy metod — an’anaviy va zamonaviy ijtimoiy himoya yondashuvlarini solishtirish;
- institutsional tahlil — davlat va jamiyat institutlarining ijtimoiy tenglikni ta’minlashdagi funksiyalarini o‘rganish;

• kontent-tahlil — ijtimoiy himoya va inson manfaatlariga oid strategik hamda normativ-huquqiy materiallarni tahlil qilish.

Tadqiqotning nazariy asosini inson huquqlari, ijtimoiy adolat, ijtimoiy himoya, inson kapitali va inklyuziv rivojlanish konsepsiyalari tashkil etadi.

Tadqiqot natijalari. Tadqiqot natijalari ijtimoiy tenglikni ta’minlashni bir nechta o‘zaro bog‘liq mexanizmlar orqali amalga oshirish mumkinligini ko‘rsatdi.

Birinchi mexanizm — huquqiy tenglik. Bunda barcha fuqarolarning qonun oldida tengligi, ularning huquq va erkinliklarini himoya qilishning huquqiy kafolatlari muhim ahamiyat kasb etadi.

Ikkinchi mexanizm — ijtimoiy-iqtisodiy imkoniyatlar tengligi. Ta’lim olish, kasb egallash, mehnat qilish, tibbiy xizmatlardan foydalanish va munosib turmush sharoitlariga ega bo‘lish imkoniyatlari ijtimoiy tenglikning amaliy ko‘rinishlaridan biridir.

Uchinchi mexanizm — ijtimoiy himoya. Ijtimoiy himoya aholining ehtiyojmand qatlamlarini qo‘llab-quvvatlash bilan birga, insonning og‘ir hayotiy vaziyatdan chiqib ketishi uchun zarur sharoitlarni yaratishga xizmat qilishi lozim.

O‘zbekistonning aholini ijtimoiy himoya qilish strategiyasida manzilli yordam, yagona axborot tizimlaridan foydalanish va ijtimoiy xizmatlarni aholiga bevosita mahalla darajasida ko‘rsatish kabi mexanizmlar nazarda tutilgan.

Inson qadrini ta’minlashda individual yondashuv. Zamonaviy ijtimoiy siyosatda “hamma uchun bir xil yordam” tamoyilidan ehtiyojdan kelib chiqadigan individual yondashuvga o‘tish muhim tendensiya hisoblanadi.

Chunki ijtimoiy muammolarning sabablari va ularni bartaraf etish imkoniyatlari har bir shaxs yoki oilada turlicha bo‘lishi mumkin.

Masalan, kam daromadli oilaga faqat moddiy yordam ko‘rsatish qisqa muddatli natija berishi mumkin. Agar oilaning muammosi ishsizlik bilan bog‘liq bo‘lsa, unga kasbiy tayyorgarlik, bandlikka ko‘maklashish, tadbirkorlik imkoniyatlari yoki boshqa xizmatlar ham zarur bo‘lishi mumkin.

Shu sababli zamonaviy ijtimoiy xizmatlarda:

muammoni aniqlash → individual ehtiyojni baholash → xizmatlar paketini shakllantirish → natijani monitoring qilish

ketma-ketligi muhim ahamiyatga ega.

O‘zbekistonda ijtimoiy himoya tizimini takomillashtirish bo‘yicha rasmiy materiallarda ham individual va professional yondashuv, ehtiyojlarni manzilli o‘rganish hamda ijtimoiy xizmatlarni mahalla darajasida tashkil etishga urg‘u berilgan.

Raqamlashtirish — ijtimoiy tenglikni ta’minlashning zamonaviy vositasi. Raqamli texnologiyalar ijtimoiy xizmatlarni tezkor, shaffof va qulay ko‘rsatish imkonini beradi.

Raqamlashtirish orqali:

- ijtimoiy yordamga ehtiyojmand fuqarolarni aniqlash;
- ma’lumotlarni yagona tizimda jamlash;
- takroriy hujjatlarni kamaytirish;
- davlat xizmatlaridan masofadan foydalanish;
- xizmat ko‘rsatish jarayonlarini monitoring qilish;
- resurslarni ehtiyojga muvofiq taqsimlash

imkoniyatlari kengayadi.

Biroq raqamlashtirishning o‘zi ijtimoiy tenglikni avtomatik ravishda ta’minlamaydi. Aksincha, raqamli ko‘nikmalari yoki internetdan foydalanish imkoniyati cheklangan guruhlar uchun qo‘shimcha to‘siqlar paydo bo‘lishi mumkin.

Shu sababli raqamli xizmatlar bilan bir qatorda an’anaviy xizmat ko‘rsatish kanallarini saqlab qolish, aholining raqamli savodxonligini oshirish va nogironligi bo‘lgan shaxslar uchun qulay interfeyslarni yaratish zarur.

Ijtimoiy tenglikning muhim ko‘rsatkichlaridan biri jamiyatdagi barcha guruhlarning ijtimoiy hayotda ishtirok etishi uchun sharoit yaratilishidir.

Inklyuziv yondashuv, ayniqsa:

- nogironligi bo‘lgan shaxslar;
- keksalar;
- bolalar;
- kam ta’minlangan oilalar;
- ishsiz fuqarolar;
- ijtimoiy jihatdan himoyaga muhtoj boshqa guruhlar uchun muhimdir.

Inklyuzivlik faqat moddiy yordam berish bilan cheklanmaydi. U ta’lim olish, mehnat qilish, jamoat hayotida qatnashish, axborotdan foydalanish va mustaqil hayot kechirish imkoniyatlarini ham qamrab oladi.

O‘zbekistonda ijtimoiy himoya tizimini takomillashtirish bo‘yicha rasmiy yondashuvlarda nogironligi bo‘lgan shaxslar uchun to‘siqsiz muhit yaratish, reabilitatsiya xizmatlarini kengaytirish va ularning jamiyat hayotidagi ishtirokini qo‘llab-quvvatlash kabi yo‘nalishlar ham ko‘rsatilgan.

Ta’lim va sog‘liqni saqlash orqali teng imkoniyatlarni yaratish. Ijtimoiy tenglikni faqat ijtimoiy nafaqalar orqali ta’minlash yetarli emas. Uzoq muddatli teng imkoniyatlarni yaratishda ta’lim va sog‘liqni saqlash alohida ahamiyatga ega.

Sifatli ta’lim insonning bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirib, uning mehnat bozoridagi imkoniyatlarini kengaytiradi. Sog‘liqni saqlash xizmatlaridan foydalanish imkoniyati esa insonning mehnat qobiliyati va hayot sifatiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

“O‘zbekiston — 2030” strategiyasida ham ta’lim, sog‘liqni saqlash va ijtimoiy himoya tizimlarini aholining ehtiyojlariga mos ravishda rivojlantirish ustuvor yo‘nalishlar sifatida belgilangan.

Muhokama. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, ijtimoiy tenglik va inson qadrini ta’minlash birgina davlat tomonidan moddiy yordam ko‘rsatish bilan cheklanmaydi. Ushbu jarayon huquqiy, iqtisodiy, ijtimoiy, institutsional va texnologik mexanizmlarning o‘zaro uyg‘unligini talab qiladi.

Birinchi navbatda, tenglik va adolat tushunchalarini farqlash muhim. Formal tenglik barcha fuqarolarga bir xil imkoniyat berishni anglatishi mumkin, biroq real hayotda turli guruhlarning boshlang‘ich sharoitlari bir xil emas. Shuning uchun ijtimoiy siyosatda ehtiyojga asoslangan qo‘shimcha yordam mexanizmlaridan foydalanish zarur.

Ikkinchidan, ijtimoiy yordamning natijadorligi muhim masala hisoblanadi. Yordam faqat qisqa muddatli ehtiyojni qoplashga emas, balki insonning mustaqil hayot kechirishi va jamiyatdagi faol ishtirokini kuchaytirishga yo‘naltirilishi kerak.

Uchinchidan, raqamlashtirish va inson omili o‘rtasidagi muvozanatni saqlash talab etiladi. Raqamli tizimlar xizmatlarni tezlashtirishi mumkin, ammo ijtimoiy muammolarning murakkabligi sababli ayrim holatlarda inson tomonidan individual baholash zarur bo‘lib qoladi.

To‘rtinchidan, mahalla va jamoatchilik institutlarining roli ortib bormoqda. Ijtimoiy muammolarni hududiy darajada aniqlash va ularga mos xizmatlarni tashkil etish davlat resurslaridan samarali foydalanishga yordam berishi mumkin. O‘zbekistonda ijtimoiy xizmatlarni mahalla darajasiga yaqinlashtirish ushbu yo‘nalishdagi mexanizmlardan biri sifatida belgilangan.

Beshinchidan, fuqarolarning fikrini hisobga olish inson qadrini ta’minlashning muhim shartidir. Ijtimoiy xizmatlarning haqiqiy samaradorligini baholashda nafaqat ajratilgan mablag‘ yoki ko‘rsatilgan xizmatlar soni, balki fuqarolarning ehtiyojlari qanchalik

qondirilgani ham hisobga olinishi lozim. Shu nuqtayi nazardan, zamonaviy ijtimoiy siyosatning asosiy modeli quyidagicha ifodalanishi mumkin:

huquqiy kafolatlar + teng imkoniyatlar + manzilli ijtimoiy himoya + inklyuzivlik + raqamli xizmatlar + fuqarolar ishtiroki = inson qadrini ta'minlashga yo'naltirilgan ijtimoiy siyosat.

Zamonaviy mexanizmlar orasida individual yondashuv, raqamli texnologiyalar, inklyuziv infratuzilma, mahalla darajasidagi ijtimoiy xizmatlar, fuqarolar murojaatlari va jamoatchilik ishtiroki alohida ahamiyatga ega.

Xulosa. Ijtimoiy tenglik va inson qadrini ta'minlash zamonaviy davlat boshqaruvi va ijtimoiy siyosatning o'zaro bog'liq yo'nalishlaridan biridir. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, mazkur maqsadga erishish uchun faqat iqtisodiy yordam yoki ijtimoiy nafaqalarni kengaytirish yetarli emas. Samarali tizim insonning huquq va manfaatlarini himoya qilish, teng imkoniyatlar yaratish, ijtimoiy xizmatlardan foydalanish imkoniyatini kengaytirish, ehtiyojmand guruhlarni manzilli qo'llab-quvvatlash va insonning mustaqilligini kuchaytirishga qaratilgan bo'lishi lozim.

Amaliy takliflar

Tadqiqot natijalaridan kelib chiqib quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin:

1. Ijtimoiy xizmatlarni baholashda fuqarolarning qoniqish darajasini muntazam o'rganish.
2. Ijtimoiy yordamni individual ehtiyojlarni baholash asosida tashkil etish.
3. Raqamli xizmatlar bilan bir qatorda an'anaviy xizmat ko'rsatish imkoniyatlarini saqlash.
4. Nogironligi bo'lgan shaxslar va boshqa ehtiyojmand guruhlar uchun inklyuziv muhitni kengaytirish.
5. Ijtimoiy xodimlarning kasbiy malakasini muntazam oshirish.
6. Ta'lim, sog'liqni saqlash, bandlik va ijtimoiy himoya xizmatlari o'rtasidagi integratsiyani kuchaytirish.
7. Mahalla darajasida ijtimoiy muammolarni aniqlash va individual qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini takomillashtirish.
8. Ijtimoiy dasturlar samaradorligini faqat ajratilgan mablag' yoki xizmatlar soni bilan emas, balki inson hayotidagi real natijalar orqali baholash.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston — 2030" strategiyasi to'g'risidagi hujjatlari.
2. O'zbekiston Respublikasi aholisini ijtimoiy himoya qilish strategiyasi. O'zbekiston Respublikasi Hukumat portali.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi rasmiy materiallar: ijtimoiy himoya tizimini takomillashtirish va inson qadrini ta'minlashga oid materiallar.
4. United Nations. *Universal Declaration of Human Rights*. United Nations.
5. United Nations. *Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development*. United Nations.
6. International Labour Organization. *World Social Protection Report*. Geneva: ILO.
7. World Bank. *World Development Report*. Washington, DC: World Bank.
8. OECD. *Society at a Glance: OECD Social Indicators*. Paris: OECD Publishing.